ગુજરાત શાળાપત્રમાં આપેલી સૂચનાને

— અનુસરી રચેલો —

સુરત જિલ્લાનો

"ભૂગોળ શિક્ષક"

— રચનાર —

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

" મુખગણિત શિક્ષક " ડિકટેશન શિક્ષક " વગેરેના કર્તા.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર-સુરત.

બીજી આવૃત્તિ—૨,૧૦૦ પ્રત.

સુરત ચઉટાના પુલપર ટાંકી પાસે આવેલા 'શંકર' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમે છાપ્યો.

માર્ચ સને ૧૯૧૯.

કિંમત રૂ. ૦-૨-૬.

૦ ૭૫

પ્રસ્તાવના

ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાના ત્રીજા ધોરણમાં "જિલ્લા અથવા એજન્સિની ભૂતળ અને રાજકીય ભૂગોળ, ઉદ્યોગો, સ્થલો વચ્ચેનાં વ્યવહારનાં સાધનો વગેરે સાથે ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળ, શીખવવાનું સરકારી કેળવણી ખાતાએ ઠરાવ્યું છે. તે મુજબ આ બુકમાં નમુના રૂપે સુરત જિલ્લો અને સુરત એજન્સિની પસંદગી કરવામાં આવી છે. જિલ્લાની ભુતળ અને રાજકીય ભૂગોળની સાથે ઔદ્યોગિક ભૂગોળ અને સ્થળો વચ્ચેનાં વ્યવહારનાં સાધનોનું આ બુકમાં માર્ગદર્શક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે જેથી મને ખાતરી છે, કેભૂગોળના શિક્ષણમાં બાળકો પર પડતો ગોખણનો નીરસ અને નિષ્ફળ બોજો દૂર થઈ તેમની કલ્પના શક્તિ કેળવાશે; તેમજ કાર્ય કારણનો સંબંધ જાણી તે ઉપરથી યોગ્ય અનુમાનો તારવાની શક્તિ કેળવાશે. જેથી આગળ જતાં બીજા દેશો અને ખંડોની ભૂગોળનું શિક્ષણ ગ્રહણ કરવામાં મુકાબલો કરવાનું બાળકોને અનુકૂળ થઇ પડશે અને તેથી તેઓ આ વિષયના શિક્ષણમાં રસ લેતા થશે. એજ.

તા. ૧૫-૬-૧૯૧૫.

લિ૦ સેવક

શાહપોર, સુરત } છગનલાલ મોતીરામ શાહ.
"મુખગણિત શિક્ષક" ના કર્તા.

શું માગશો! "મુખગણિત શિક્ષક"

કારણ ?

૧. દેશી રાજ્યોમાં મંજુર થએલા છે.
૨. કેળવણીખાતાના અધિકારીના ઉત્તમ સર્ટિફિકેટ મળેલાં છે.
૩. વિદ્વાન સદ્‌ગૃહસ્થોના ઉત્તમ સર્ટિફિકેટ મળેલાં છે.
૪. દરેક ધોરણના છુટા મળે છે.
૫. શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ ને વાલીને ઉપયોગી છે.
૬. શીખવા તથા શીખવવામાં સરળ છે.

માટે મુખગણિતની ચોપડી ખરીદતાં પહેલાં

"મુખગણિત શિક્ષક"જ માગજો.

મુખગણિત કહેશો તો તમારી પસંદગીનું મળશે નહિ
—પણ ગમે તે મળશે. માટે—

"મુખગણિત શિક્ષક"જ માગજો.

શૂળ ગનો ... રૂ. ૦-૧-૬	ત્રીજા ધોરણનો ... રૂ. ૦-૨-૦
પ…લા ધોરણનો ... રૂ. ૦-૧-૬	ચોથા ધોરણનો ... રૂ. ૦-૩-૦
બીજા ધોરણના ... રૂ. ૦-૧-૯	પાંચમા ધોરણનો ... રૂ. ૦-૨-૬

ત્રીજી ચોપડીનો "ડિક્ટેશન શિક્ષક" અઢી આના.

☛ રચનાર—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.—શાહપોર—સુરત

સુરત જિલ્લાનો "ભૂગોળ શિક્ષક"

સામાન્ય વર્ણન.

છોકરાંઓ બીજા ધોરણમાં પોતાના તાલુકાની ભૂગોળ શીખી ગયા છે. નજીકના બધા મળી આઠ તાલુકાઓ છે. **ચોર્યાસી તાલુકાની** ઉત્તરમાં જઇએ તો **ઓરપાડ તાલુકો** આવે. ઓરપાડ તાલુકાની પૂર્વમાં ગાયકવાડનું રાજ્ય આવેલું છે, તે મૂકીને પૂર્વમાં જઇએ તો **માંડવી તાલુકો** આવે. માંડવી તાલુકાની દક્ષિણમાં **બારડોલી તાલુકો** આવેલો છે. ચોર્યાસી તાલુકાની દક્ષિણમાં ગાયકવાડનું રાજ્ય આવેલું છે, તે મૂકીને દક્ષિણે જઇએ તો **જલાલપોર તાલુકો** આવે. જલાલપોર તાલુકાની દક્ષિણમાં **વલસાડ** અને **ચીખલી** તાલુકા આવેલા છે. વલસાડ તાલુકાની દક્ષિણમાં **પારડી તાલુકો** આવેલો છે. ચોર્યાસી તાલુકાના ઉપરી જેમ મામલતદાર છે, તેમ આ બધા તાલુકાના ઉપરી પણ મામલતદારો છે. એ બધા મામલતદારોના ઉપરી કલેકટર સાહેબ છે. તે સુરતમાં રહે છે.

આ આઠ તાલુકા ઉપરાંત તેમની પડોશમાં દેશીરાજ્યો આવેલાં છે. ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં **વાંસદાનું સંસ્થાન** છે, અને વલસાડ તાલુકાની પૂર્વમાં **ધરમપુરનું રાજ્ય** આવેલું છે. વાંસદા સંસ્થાનની પૂર્વમાં **ડાંગનું રાજ્ય** આવેલું છે, અને ચોર્યાસી તાલુકામાં **સચીનનું રાજ્ય** આવેલું છે. એ ચારે નાનાં દેશી રાજ્યોના સમૂહપર દેખરેખ રાખવાને સરકાર તરફથી એક **પોલિટિકલ એજંટ*** રહે છે, તેમના

* દેશી રાજ્યોપર દેખરેખ રાખનાર સરકાર તરફનો અમલદાર.

તાબાના મુલકને **સુરત એજન્સિ**+ કહે છે. આ એજન્સિના પોલિટિકલ એજંટ સુરત જિલ્લાના કલેકટર સાહેબ છે.

કલેક્ટર સાહેબના તાબાના મુલકને "**જિલ્લો**" કહે છે. આ જિલ્લાનું નામ સુરત શહેરપરથી **સુરત જિલ્લો**× પડ્યું છે.

ચોર્યાસી તાલુકાની દક્ષિણ અને પૂર્વમાં, ઓરપાડ તાલુકાની પૂર્વમાં, માંડવી અને બારડોલી તાલુકાની પૂર્વમાં અને ચીખલી તાલુકાના વાયવ્ય કોણમાં ગાયકવાડી રાજ્ય આવેલું છે; પણ તે સુરત જિલ્લાના કલેકટર સાહેબને તાબે નથી.

(૧) **ઇતિહાસ:**—ઉત્તરે કીમ નદીથી દક્ષિણે દમણગંગા નદી, અને પશ્ચિમે અરબી સમુદ્રથી પૂર્વે રાજપીપળા, ખાનદેશ, વાંસદા ને ધરમપુર સુધીનો મુલક સુરત અઠ્ઠાવીસી નામે પ્રસિદ્ધ હતો. એમાંનો આશરે અડધો ભાગ હાલ ગાયકવાડના તાબામાં છે, અને બાકીનો અડધો ભાગ સુરત શહેર પરથી **સુરત જિલ્લો** કહેવાય છે.

સુરત જિલ્લો ગુજરાતની છેક દક્ષિણમાં કીમ અને દમણગંગા નદીની વચ્ચે આવેલો છે. કીમ નદી ભરૂચ જિલ્લાથી અને દમણગંગા નદી થાણા જિલ્લાથી એને જુદો પાડે છે.

(૨) **સીમા:**—ઉત્તરે-કીમ નદી ને તેની પેલી મેર ભરૂચ જિલ્લો તથા ગાયકવાડનો મુલક; પૂર્વે-રાજપીપળા, ગાયકવાડ, વાંસદા અને ધરમપુરનાં દેશી રાજ્યો; દક્ષિણે-દમણગંગા નદી, દમણ ને થાણા જિલ્લો; પશ્ચિમે-અરબી સમુદ્ર.

(૩) **વિસ્તાર:**—ચોર્યાસી તાલુકાથી લગભગ સોળગણો છે, એટલે

+ નાનાં દેશી રાજ્યનો જથો. ×ઘણા તાલુકા મળીને થએલો કલેકટરના તાબાનો મુલક.

એનું ક્ષેત્રફળ ૧૬૫૩ ચોરસ માઇલ છે. ઉત્તર દક્ષિણ લંબાઇ ૮૦ માઇલ છે, અને પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળાઇ ઉત્તરમાં ૬૦ માઇલ અને દક્ષિણમાં ૧૫ માઇલ છે.

(૪) ભાગ:—સુરત જિલ્લો ત્રણ કકડે વહેંચાયલો છે. ૧) ચોર્યાસી ને ઓરપાડ તાલુકો. ૨) માંડવી ને બારડોલી તાલુકો. ૩) જલાલપોર, ચીખલી, વલસાડ ને પારડી તાલુકો.

(૫) ઉંચાણ:—સુરત જિલ્લાની નદીઓનો ઢાળ પૂર્વથી પશ્ચિમનો છે. તેથી માંડવી, બારડોલી અને ચીખલી તાલુકાની જમીન દરિઆ કિનારે આવેલા ઓરપાડ, ચોર્યાસી, જલાલપોર, વલસાડ અને પારડી તાલુકા કરતાં ઉંચી છે.

(૬) ડુંગરા*:—પારનેરા ને ડુંગરી.×

ખનીજ:—નદીઓના મુખ આગળથી રેતી ને કાંકરા, ડુંગરમાંથી સડક બાંધવાના પથરા અને *માંડવી તાલુકામાંથી અકીકના પત્થર નીકળે છે. વલસાડ પાસે ધરાસણામાં મીઠું પાકે છે.

(૭) નદીઓ:—સુરત જિલ્લાની બધી નદીઓ પૂર્વથી પશ્ચિમમાં વહે છે, તેથીજ સુરત જિલ્લાનો ઢાળ પૂર્વથી પશ્ચિમનો છે.

(૧) તાપી—(૪૫૦×) સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર માંડવી, કડોદ, બહુધાન, ફુલપાડા, અમરોલી, રાંદેર, સુરત ને ઉમરા છે.

---

* જમીન વધીને ઉંચી થઇ હોય તેને ટેકરો કહે છે. ઉંચા ટેકરાને ડુંગરી કહે છે અને મોટી ડુંગરીને ડુંગર કહે છે. + નાત નાના ડુક્કરો પરથી એ નામ પડયું.

× નદીની જમણી તરફના આંકડા નદીની લંબાઇના છે, તે નદીઓની સરખામણી કરવા આપેલા છે. ગોખાવાના નથી.

(૨) મિંઢોળા:—(૪૦) ખાનદેશ અને સુરત જિલ્લાની વચ્ચેના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર બારડોલી, કછોલી, લાછપોર ને ઉંબેર છે.

(૩) પૂર્ણા:—(૪૦) ડાંગના જંગલના પૂર્વ ભાગમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે એનાપર બુહારી, નવસારી ને જલાલપોર છે.

(૪) અંબિકા:—(૪૦) ડાંગના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર ઉનાઈ, મટવાડ, કછોલી ને બીલીમોરા છે.

(૫) ઔરંગા:—(૧૨) ધરમપુરના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર વલસાડ ને કોસંબા છે.

(૬) પાર:—(૨૦) પૂર્વના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર પારડી, હરીઆ, મગોદ ને ઉમરસાડી છે.

(૭) કોલક:—(૧૫) પૂર્વના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર દુકવાડા, બગવાડા ને કોલક છે.

(૮) દમણગંગા:—(૧૫) પૂર્વના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર દમણ છે.

(૯) કીમ:-(૭૦) રાજપીપળાના ડુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે. એનાપર ઇલાવ, કઠોદરા, એ બંને ગાયકવાડી છે.

(૧૦) કાવેરી—(૧૮) વાંસદાના ડુંગરમાંથી નીકળી અંબિકાને મળે છે. એનાપર દોણજા, ચીખલી ને વાઘરેચ છે.

(૧૧) ખરેરા:—ધરમપુરના ડુંગરમાથી નીકળી અંબિકાને મળે છે.

(૮) ખાડીઓ:—સેના, કણાઇ, કોથલ ને પરિઆળી

(૯) જંગલો:—માંડવી તાલુકાનું તથા વાંસદા ને ધરમપુરના રાજ્યોનુ એમાં વાઘ થાય છે. રીંછ માંડવીના જંગલમાંજ થાય છે.

(૧૦) **વરસાદ:**—૩૮થી ૮૦ ઈંચ વલસાડ, વાંસદા ને ધરમપોરના રાજ્યોમાં ૮૦ ઈંચ અને પારડી તાલુકામાં ૧૦૦ ઈંચ વરસાદ પડે છે. દરીઆ કિનારે જેટલો વરસાદ પડે છે તેટલો જ્યાં જ્યાં જંગલો છે ત્યાં પણ પડે છે.

(૧૧) **આબોહવા:**–સુરત જિલ્લો ઉષ્ણકટિબંધમાં+ આવેલો છે, છતાં દરીઆ કિનારાના તાલુકામાં અંદરના તાલુકા કરતાં તાપ ઓછો પડે છે. પૂર્વ તરફના તાલુકામાં શિઆળામાં ઠંડી અને ઉનાળામાં તાપ વધારે પડે છે. માંડવી તાલુકામાં અને પારડી તાલુકાની પૂર્વમાં જંગલો હોવાથી એ બે તાલુકાનાં હવાપાણી સરાં નથી.

(૧૨) **વનસ્પતિ:**—ખજુરાં, તાડ, આંબા, આમલી, વડ, લીમડા, પીપળા, જાંબુડા, બાવળ, અનનાસ અને ફણસનાં ઝાડો. જંગલની પેદાસમાં સાગ, સીસમ, ખેર અને વાંસ થાય છે

ખજુરાં ને તાડમાંથી તાડી નીકળે છે. જેટલી તાડી આ જિલ્લામાં વપરાય છે. તેટલી હિંદુસ્તાનમાં કોઇ ઠેકાણે વપરાતી નથી.

(૧૩) **જનાવરો:**—બળદ, ગાય, ભેંસ, ઘોડા, બકરાં, ઘેટાં અને ગધેડાં. જંગલી જનાવરોમાં વાઘ, દીપડા, રીંછ, તરસ, શિઆળ, લોંકડી, સાબર, હરણ ને રોઝ છે. સઘળી નદીઓમાં માછલાં થાય છે. કોલક નદીનાં માછલાં વખણાય છે.

(૧૪) **વસ્તી:**—૬,૫૪,૦૦૦ માણસની છે, એટલે ચોર્યાસી તાલુકાથી ૪ ગણી છે. હિંદુની ૮૬ ટકા, મુસલમાનની ૮ ટકા, પારસીની ૨ ટકા એટલે ૧૨,૧૫૬, જૈનની ૨ ટકા એટલે ૧૧,૭૮૫ એ સિવાય

+ ઉષ્ણકટિબંધમાં સૂર્યનાં કિરણ સીધાં પડે છે, તેથી તાપ વધારે પડે છે.

ખ્રિસ્તી, કોળી, દુબળા, ગોલા, ચોધરા ને નાયકડા વગેરેની છે.

(૧૫) ધર્મ:—હિંદુ લોકો હિંદુધર્મ પાળે છે, તેમાં મુખ્ય શૈવ, વૈષ્ણવ, સ્વામીનારાયણ ને કબીરપંથ છે.

મુસલમાનો મુસલમાની ધર્મ પાળે છે, અને હજરત પેગંબર સાહેબને માને છે. એમાં સીઆ અને સુની એવા બે પંથ છે.

પારસીઓ જરતોસ્તી ધર્મ પાળે છે, અને અગ્નિને પૂજે છે.

અંગ્રેજ તથા દેશી ખ્રિસ્તી ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળે છે, અને ઇસુ ખ્રિસ્તને માને છે.

શ્રાવક લોકો જૈનધર્મ માને છે, ને તીર્થંકરને પૂજે છે. એમાં શ્વેતાંબર ને દિગંબર એવા બે પંથ છે.

(૧૬) ભાષા:—હિંદુ અને પારસીઓ ગુજરાતી; મુસલમાનો ઉર્દુ; અને અંગ્રેજ લોકો અંગ્રેજી બોલી બોલે છે.

(૧૭) ધંધો:—મુખ્ય ધંધો ખેતીનો છે. કેટલાક વેપાર ને કારીગરી કરે છે. કેટલાક મજુરી ને નોકરી કરે છે.

(૧૮) હુન્નર:—રેશમનો ને ખરો ખોટો કસબ વણવાનો; લાકડાં, સુખડ અને હાથીદાંત પર કોતરકામનો; કાપડ વણવાનો; હીંગળોક ને રસકપુર બનાવવાનો.

(૧૯) જમીન:—કાળી ગોરાટ અને બેસર+ એ ત્રણ જાતની છે. કાળી જમીનમાં કપાસ, ડાંગર ને જુવાર સારી થાય છે. જમીન બહુ રસાળ છે. થોડી મહેનતે ઘણો પાક થાય છે તેથી લોકો શરીરે મજબુત નથી. પણ દરદીઓ પાસે હોવાથી સાહસિક છે.

(૨૦) ખેતીની પેદાશ:—ડાંગર, જુવાર, કપાસ, કોદરા, નાગલી,

+ કાળી ને ગોરાટના ગુણવાળી.

કઠોળ, શેરડી ને કેળાં. ડાંગર–બારડોલી.* જલાલપોર, ચીખલી ને વલસાડમાં. જુવાર–ચોર્યાસી, ઓરપાડ, માંડવી, બારડોલી ને જલાલપોરમાં કપાસ–ઓરપાડ, માંડવી, બારડોલી ને જલાલપોરમાં. કોદરા ને નાગલી માંડવી, ચીખલી, વલસાડ ને પારડીમાં. શેરડી–વલસાડ, બારડોલી, જલાલપોર, ચીખલી ને પારડીમાં. ઘઉં-ઓરપાડમાં.

(૨૧) **નિકાસ+:**–રૂ, અનાજ, તુવેરની દાળ, મહુડાં, ગોળ, સાગ, વાંસ. ફીત, રેશમી કાપડ, લુંગી ને કીનખાબ.

(૨૨) **આયાત×:**—નાળિએર, ઢોરડાં, સોપારી, પત્થર, લોઢાનો સામાન, ફરનીચર, કાચ, દારૂ, કોયલા, ખાંડ અને વિલાયતી કાપડ.

(૨૨) **રસ્તાઓ:**—૧) રેલવે માર્ગ. ૨) પાકી ને કાચી સડકનો માર્ગ. ૩) દરીઆ કે નદીનો માર્ગ **રેલવે**–૧) બૉમ્બે, બરોડા અને સેંટ્રલ ઇંડિઆ રેલવે ૨) ટાપ્ટીવ્હેલી રેલવે. ૩) બીલીમોરા કાલા આંબા રેલવે.

બૉમ્બે, બરોડા અને સેંટ્રલ ઇંડિઆ રેલવેના ઉત્તરથી **દક્ષિણનાં સ્ટેશનો**–કીમ, સાયણ, ઉત્તરાણ, સુરત, કાંકરાખાડી, સચીન, મરોલી, નવસારી, વેડછા, અમલસાડ, બીલીમોરા, ડુંગરી, વલસાડ, પારડી, ઉદવાડા, દમણ.

ટાપ્ટીવ્હેલી રેલવેના પશ્ચિમથી પૂર્વનાં સ્ટેશનો-કાંકરાખાડી, ચલથાણ, ગંગાદ્રા, બારડોલી, ટીંબરવા. મઢી

બીલીમોરાકાલાઆંબા રેલવેના પશ્ચિમથી પૂર્વનાં સ્ટેશનો–બીલીમોરા, ગણદેવી, કાલવચ, ચીખલી, રાનકુવા, ધોલીકુવા, અનાવલ ને ઉનાઇ.

---

*નકશાનો ઉપયોગ કરવો. +બહારગામ જતો માલ. ×બહારગામથી આવતો માલ.

જંકશન+:— કાંકરાખાડી, બીલીમોરા.

પાકી સડક—સુરતથી ઓરપાડ થઇ હાંસોટ જવાની; સુરતથી દાંડી, ધુળીઆ અને ચીખલી જવાની. કીમથી તડકેશ્વર થઇ માંડવી જવાની; માંડવીથી દેવગઢ જવાની; બીલીમોરાથી ચીખલી થઇ વાંસદા જવાની; વલસાડથી ધરમપુર જવાની.

બંદરો×—ભગવા, સુરત, નવસારી, બીલીમોરા, વલસાડ, ઉમરસાડી, કોલક. એમાં સુરત, બીલીમોરા ને વલસાડ મુખ્ય છે.

(૨૪) **જાત્રાનાં ઠેકાણાં:**—હિંદુનાં—ફુલપાડા, ઉમરા, ભીમપોર, મોરા, કુંતા ને બહુધાન સરસ, પારસીનું—ઉદવાડા.

(૨૫) **હવાખાવાની જગ્યા:**—હજીરા (હ૩), ડુમસ, ભીમપોર ને તીથલ.

(૨૬) **પ્રખ્યાત સ્થળો*:**—સુરત, રાંદેર, સચીન, ડુમસ, ભીમપોર, ઓરપાડ, સુંવાળી, હજીરા, મોરા, સરસ, માંડવી, તડકેશ્વર, બહુધાન, બારડોલી, કડોદ, વાલોડ, જલાલપોર, નવસારી, બીલીમોરા, અમલસાડ, સીસોદરા, ચીખલી, ખેરગામ, વલસાડ, તીથલ, પારડી, બાલદા, બગવાડા, કુંતા, ઉદવાડા, કોલક, ઉમરસાડી, ઉનાઇ, વાંસદા ને ધરમપુર.

જિલ્લામાંનાં મુખ્ય ખાતાં, અધિકારીઓ અને તેમનાં કામકાજ.

(૨૭) **રાજરીતિ:**— જિલ્લામાં અંગ્રેજ સરકારે પોતાના રાજ્યનો વહીવટ ચલાવવા માટે નીચે પ્રમાણે જુદાં જુદાં ખાતાં સ્થાપ્યાં છે

+ જ્યાં આગગાડીના રસ્તા મળે છે તે. × નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું ગામ કે જ્યાંથી ઘણો માલ વહાણ મારફતે આવ જા થતો હોય તે. * વિશેષ હકીકત રાજકીય વિભાગોમાં જુઓ.

તથા તેના અધિકારીઓ નીમ્યા છે.

(૧) **મહેસુલી ખાતું:**—જિલ્લાનો કારભાર કરનાર મુખ્ય અમલદાર કલેક્ટર સાહેબ છે. એમને મદદ કરવાને આસિસ્ટંટ કલેકટરો, ડેપ્યુટી કલેકટરો, એક ડિસ્ટ્રિક્ટ ડેપ્યુટી કલેકટર અને એક હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર હોય છે. દરેક તાલુકામાં તેમને મદદ કરવાને મામલતદારો રાખેલા હોય છે. એ બધા અમલદારો જમીનનું મહેસુલ ઉઘરાવે છે, અને ફોજદારી નાના ગુનાઓના ઇન્સાફ કરે છે. જ્યારે ફોજદારી ગુનાનો ઇન્સાફ કરે છે ત્યારે તેઓ માજિસ્ટ્રેટ કહેવાય છે.

(૨) **ન્યાય ખાતું:**—લેણદેણ સંબંધી તથા મોટા ફોજદારી ગુના જેવા કે ચોરી, ખુન, લુટફાટ વગેરેનો ઇન્સાફ કરવાને જિલ્લામાં ન્યાયખાતાના મુખ્ય અમલદાર ડિસ્ટ્રિક્ટ જડજ–સેશન્સ જડજ હોય છે. એમના હાથ નીચે મુન્સફો હોય છે. સુરતમાં એક સેશન્સ જડજ–ડિસ્ટ્રિક્ટ જડજ, બે મુન્સફ અને એક સ્મૉલકૉઝ જડજ છે; ઓરપાડ ને વલસાડમાં એકેક મુન્સફ છે.

(૩) **પોલીસ ખાતું:**—ગુના થતા અટકાવવાનું તથા ગુનેગારોને પકડી તેઓનો ઇન્સાફ કરાવવા માજિસ્ટ્રેટ આગળ રજુ કરવાનું કામ જિલ્લાના મુખ્ય અમલદાર પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટનું છે. એમને મદદ કરવા ડેપ્યુટી પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ, પોલીસ ઇન્સ્પેકટરો અને સબ ઇન્સ્પેકટરો હોય છે.

(૪) **બાંધકામ ખાતું:**—સરકારી મકાનો, પૂલો વગેરે બાંધવાનું તથા સમરાવવાનું કામ કરનાર જિલ્લામાં બાંધકામ ખાતાના મુખ્ય અમલદાર એક્ઝિક્યુટિવ એંજીનીઅર છે. એમની મદદમાં ઓવરસિઅરો હોય છે.

(૫) દવાખાતું:—સરકારી નોકરો તથા ગરીબોની દવા કરવા માટે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં એક મોટી હોસ્પિટાલ હોય છે તેના ઉપરી સિવિલ સર્જન છે. એમના હાથ નીચે આસિસ્ટંટ સર્જન અને હોસ્પિટાલ આસિસ્ટંટો રાખેલા હોય છે. સુરતમાં બે, રાંદેર, ઓરપાડ, માંડવી, બારડોલી, કાલીઆવાડી, ચીખલી, બેસ્ગામ, વલસાડ ને પારડીમાં એક હોસ્પિટાલ છે.

(૬) કેળવણી ખાતું:—જિલ્લાની પ્રજાની કેળવણી પર દેખરેખ રાખવાને ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર હોય છે અને એમના તાબામાં દરેક તાલુકામાં આસિસ્ટંટ ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર હોય છે. એ સઘળાઓ નિશાળોની પરીક્ષા લે છે, અને દેખરેખ રાખે છે

(૭) પોસ્ટખાતું:—સરકારી તથા ખાનગી કાગળો વગેરે લાવવા લઇ જવા માટે દરેક મોટા ગામોમાં પોસ્ટઓફિસો હોય છે. જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં મોટી પોસ્ટઓફિસ હોય છે, તેના ઉપરી હેડ પોસ્ટ માસ્તર કહેવાય છે.

(૮) આબકારી ખાતું:—કેફી ચીજો સરકારની પરવાનગી વગર રોપનાર અથવા વેચનારને પકડી શિક્ષાને માટે માજિસ્ટ્રેટને સોંપવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર આબકારી ઇન્સ્પેકટર છે.

(૯) કસ્ટમ ખાતું:—જળ માર્ગે આવતી ચીજોપર જકાત લેવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર કસ્ટમ કલેકટર છે.

(૧૦) જંગલ ખાતું:—જંગલોપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર ફોરેસ્ટ ઓફિસર છે.

(૧૧) મ્યુનિસિપાલ ખાતું:—શહેર તથા કસ્બાઓને સારૂ

રાખવાનું, પાણી પુરૂં પાડવાનું, પ્રાથમિક કેળવણી આપવાનું, સડકો પર પાણી છાંટવાનું, અને રાતે દીવા કરવાનું વગેરે કામ કરે છે. એના ઉપરી પ્રેસિડંટ છે. તેમને મદદ કરવાને મ્યુનિસિપલ કમિશનર કે ચીફ ઓફિસર, સેક્રેટરી વગેરે હોય છે. સુરત, રાંદેર, ને વલસાડમાં મ્યુનિસિપાલિટી છે.

ઉપર સિવાય જિલ્લામાં તાર ખાતું, રેલવે ખાતું, મીઠા ખાતું વગેરે ખાતાં હોય છે, અને તે દરેક ખાતાના ઉપરી અમલદારો જુદા જુદા હોય છે.

(૨૮) **રાજકીય વિભાગો:**—સુરત જિલ્લાના આઠ તાલુકા પાડેલા છે તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) **ચોર્યાસી.** (૨) **ઓરપાડ.** (૩) **માંડવી.** (૪) **બારડોલી.** (૫) **જલાલપોર.** (૬) **ચીખલી.** (૭) **વલસાડ.** (૮) **પારડી.**

ચોર્યાસી તાલુકો.*

આ તાલુકામાં ચોર્યાસી ગામ હતાં તેથી એ નામ પડયું છે.

સીમા:—ઉત્તરે–ઓરપાડ તાલુકો ને તાપી નદી; પૂર્વે–ગાયકવાડનું રાજ્ય: દક્ષિણે–ગાયકવાડનું રાજ્ય ને મિંઢોળા નદી; પશ્ચિમે–અરબી સમુદ્ર તથા ઓરપાડ તાલુકો છે.

નદી—તાપી ને મિંઢોળા. **વસ્તી×:**—૧,૬૫,૦૦૦ માણસની છે. સુરત શહેરની વસ્તી બાદ કરતાં તાલુકાની વસ્તી ૫૦,૦૦૦ માણસની છે.

---

* વિશેષ હકીકત **સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાના "ભૂગોળ શિક્ષક"** જેની કિંમત અઢી આના છે. તેમાં જુઓ.

× વસ્તીના આંકડા ગોખાવવાના નથી. પોતાના તાલુકા કરતાં વસ્તી વધારે છે કે ઓછી તે જાણવા માટે છે.

મુખ્ય ગામો:—**સુરત*** (૧,૧૪,૮૦૦) તાપી નદીના ડાબા કાંઠા પર જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર ને બંદર છે. બરફી ,પાપડી, જમણુ, કીનખાબ, હાથીદાંત ને સુખડના કોતરકામને માટે પ્રખ્યાત છે. **રાંદેર** (૧૦,૫૦૦) તાપી નદીના જમણા કાંઠાપર કસ્બો છે એમાં સુન્ની વહોરાની વસ્તી વધારે છે. **કતારગામ**—કંતારેશ્વર મહાદેવના દહેરાને માટે તથા પાપડીને માટે પ્રખ્યાત છે. **ભાઠા, કુંભારીઆ. ઉમરા**—એમાં રામનાથ ઘેલાની જાત્રા ભરાય છે, **અમરોલી**—પહેલવહેલી રેલવે અહીં સુધી થઇ હતી. **કોસાડ, વરાછા**—અહીં પાણીની ટાંકી છે. **ફુલપાડા**—એ જાત્રાનું સ્થળ છે અહીં હિંદુ લોકો મુડદાં દાટે છે તથા બાળે છે. **ભીમપોર ને ડુમસ**—એ સચીનના નવાબના તાબામાં છે. એ બે હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં છે. **સચીન**—એ નવાબ સાહેબની રાજધાનીનું મથક અને સ્ટેશન છે.

સ્ટેશન:—ઉતરાણ, કાંકરાખાડી ને સચીન.

પેદાશ:—રૂ ને જુવાર.

વિશેષ હકીકત:—આ તાલુકો બધા કરતાં નાનો છે. આ તાલુકાની દક્ષિણમાં ગાયકવાડી રાજ્યમાં મરોલી સ્ટેશન છે.

ઓરપાડ તાલુકો.

સીમા:—ઉત્તરે-કીમ નદી; દક્ષિણે-તાપી નદી ને ચોર્યાસી તાલુકો; પૂર્વે-ગાયકવાડનું રાજ્ય; ને પશ્ચિમે-ખંભાતનો અખાત છે.

નદી:—કીમ ને તાપી. **ખાડી:**—સેના.

વસ્તી:—૬૨,૦૦૦ માણુસની લગભગ છે.

મુખ્ય ગામો:—**ઓરપાડ**-સેના ખાડી પર તાલુકાનું મુખ્ય

ગામ છે. અહીં મુન્સફ કોર્ટ છે. રાંદેરથી ઓરપાડ સુધી પાકી સડક છે. કુડસદ, ભગવા ને દાંડી–એ બે બંદરો છે. સુંહાલી–સુરતથી પશ્ચિમે બાર માઇલ પર બંદર છે. અહીં અંગ્રેજ, વલંદા ને ફ્રેંચના વહાણો લંગારાતાં હતાં. સરસ–એમાં સિદ્ધનાથ મહાદેવની અને મોરા–એમાં કુવાની જાત્રા ભરાય છે. હજીરો–એ હવા ખાવાનું સ્થળ છે, અહીં દીવાદાંડી છે, ગામનું નામ ઠક છે. કીમ ને સાયણ–એમાં કપાસ લોઢવાનાં જીનો છે.

સ્ટેશન:—કીમ ને સાયણ.

પેદાશ:—ઘઉં, જુવાર ને કપાસ.

વિશેષ હકીકત:—આ તાલુકો બધા તાલુકા કરતાં મોટો છે. કાળી જમીન હોવા છતાં વરસાદ ઓછો પડે છે તેથી ડાંગરનો પાક થતો નથી. અને ઘઉં તથા કપાસનો પાક થાય છે.

માંડવી તાલુકો.

આ તાલુકાના સાત ટપ્પા એટલે ભાગ કર્યા છે. માંડવી, બહુધાન, પાતાલ, દેવગઢ, દઢવાડા, હવેલી અને બારગામ.

સીમા:—ઉત્તરે–ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે–તાપી નદી ને બારડોલી તાલુકો; પૂર્વે–રાજપીપળા સંસ્થાન; ને પશ્ચિમે–ગાયકવાડનું રાજ્ય છે.

નદી:—તાપી અને એને મળનારી વ્હેળ.

વસ્તી:—૫૪,૦૦૦ માણસની લગભગ છે.

મુખ્ય ગામો:—**માંડવી**–તાપી નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. એમાં હોસ્પિટાલ છે. **બહુધાન***–તાપી નદીપર જાત્રાનું સ્થળ

*બહુધાન્ય ઉપરથી એ નામ પડયું.

છે, અહીં ત્રણ ચાર વરસે જાત્રા ભરાય છે. ધરમપુરી ને તડકેશ્વર.

પેદાશ:—કોદરા, ડાંગર, જુવાર, રૂ ને દીવેલી.

વિશેષ હકીકત:—માંડવી, ચીખલી, વલસાડ ને પારડીમાં ચોધરા ને નાયકડાની વસ્તી છે તેથી એ લોકો કોદરા ને નાગલી પકવે છે. જંગલને લીધે આ તાલુકાના પાણી ખરાબ છે.

વરેલી ગામ આગળ તાપી ને વેદ નદી મળે છે દેવગઢ તથા પાતાલમાં ડુંગરા આવેલા છે. અહીંના જંગલમાં વાઘ તથા રીંછ થાય છે. ચોમાસામાં અશ્વિનીકુમારથી બહુધાન સુધી નાની આગબોટ ફરે છે. નદી માર્ગે સુરત વાંસ જાય છે.

બારડોલી તાલુકો.

સીમા:—ઉત્તરે-તાપી નદી ને માંડવી તાલુકો; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે-પૂર્ણા નદી, ગાયકવાડનું રાજ્ય ને જલાલપોર તાલુકો; ને પશ્ચિમે—ગાયકવાડનું રાજ્ય છે.

નદીઓ:—તાપી, મિંઢોળા, પૂર્ણા ને એને મળનારી ઝાંખારી.

વસ્તી:—૮૫,૦૦૦ માણસની લગભગ છે.

મુખ્ય ગામો:—**બારડોલી** મિંઢોળા નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. **કડોદ**—તાપી નદીપર છે એમાં ઇમારતી લાકડાંનો વેપાર ચાલે છે. **સરભોણ, વાલોડ**—ઝાંખારી નદીપર પેટામહાલ છે એમાં મહાલકારી+ રહે છે. **મોતા, વરાડ, બુહારી**—પૂર્ણા નદીપર. **દેગામ, વાંકાનેર**—એમાં ભાત સારૂં થાય છે. **કસવાવ.**

રેલ્વે સ્ટેશન:—બારડોલી, ટીંબરવા ને મઢી.

પેદાશ:—ડાંગર, જુવાર, કપાસ ને શેરડી.

+ મામલતદારથી ઉતરતી પંક્તિનો અમલદાર.

જલાલપોર તાલુકો.

આ તાલુકો પૂર્ણા અને અંબિકા નદીની વચ્ચે આવેલો છે.

સીમા:—ઉત્તરે-પૂર્ણા નદી, ગાયકવાડનું રાજ્ય ને બારડોલી તાલુકો; પૂર્વે-ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે-અંબિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું; ને પશ્ચિમે-અરબી સમુદ્ર છે.

નદી:—પૂર્ણા ને અંબિકા, એ બંને અરબી સમુદ્ર મળે છે.

ખાડી:—કનાઇ.

વસ્તી:—૮૦,૦૦૦ માણસની લગભગ છે.

મુખ્ય ગામો:—જલાલપોર-પૂર્ણા નદી પર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. એની પૂર્વમાં ગાયકવાડનો **નવસારી** કસ્બો છે, ત્યાંનો ગોળ વખણાય છે. મટવાડ, કાજીઆ ાડી-એમાં હોસ્પિટાલ છે. **અબ્રામા, અમલસાડ, કછોલી, આટ, ખરસાડ, અષ્ટગામ, પનાર** ને **સીસોદરા**-એમાં કપાસ લોઢવાનો સંચો છે.

સ્ટેશન:—નવસારી, વેડછા ને અમલસાડ.

પેદાશ:—જુવાર, ડાંગર, રૂ, તલ, શેરડી, અનનાસ, ફણસ ને કેરી.

વિશેષ હકીકત:—અમલસાડની આજુબાજુના ગામની જમીન આખા ગુજરાતમાં સૌથી વધારે રસાળ છે. આ તાલુકાની જમીન ઘણી રસાળ છે તેથી આ તાલુકામાં વલસાડ તાલુકા સિવાય બીજા તાલુકા કરતાં વસ્તી વધારે છે તથા મોટાં ગામો ઘણાં છે. આ તાલુકામાં કેરી, અનનાસ, ફણસ ને કેળાં સારાં થાય છે.

આ તાલુકાની દક્ષિણે અને ચીખલી તાલુકાની પશ્ચિમે ગાયકવાડી ગણદેવી પરગણું આવેલું છે. ત્યાંનો ગોળ વખણાય છે. બીલીમોરા જંકશન અને ગણદેવી સ્ટેશન છે.

ચીખલી તાલુકો.

સીમા:—ઉત્તરે—અંબિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું, પૂર્વે—વાંસદાનું રાજ્ય; દક્ષિણે—ધરમપુરનું રાજ્ય; પશ્ચિમે—ગણદેવી પરગણું ને વલસાડ તાલુકો છે.

નદી:—અંબિકા અને એને મળનારી કાવેરી તથા ખરેરા.

વસ્તી:—૬૦,૦૦૦ માણસની લગભગ છે.

મુખ્ય ગામો:—**ચીખલી**-કાવેરી નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. **દેગામ, ખેરગામ**-એમાં હોસ્પિટાલ છે. **આલીપોર** ને **ગણદેવા.**

સ્ટેશન:—ચીખલી ને રાનકુવા.

પેદાશ:—ડાંગર, કોદરા, દીવેલી ને શેરડી.

વિશેષ હકીકત:—આ તાલુકાની પૂર્વ તરફ ગાયકવાડ, વાંસદા ને ધરમપોરના રાજ્યોની હદ મળે છે. ત્યાં આગળ વાંસદાથી ઉત્તરે ૬ માઇલ પર અંબિકા નદીપર દેવકી ઉનાઇનો ઉના પાણીનો કુંડ છે, અહીં દર વરસે ચૈત્ર સુદ ૧૫ની જાત્રા ભરાય છે. ઉનાઇ સ્ટેશન છે.

વલસાડ તાલુકો.

આ તાલુકો અંબિકા ને પાર નદીની વચ્ચે આવેલો છે,

સીમા:—ઉત્તરે—અંબિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું; પૂર્વે—ચીખલી તાલુકો ને ધરમપુરનું રાજ્ય; દક્ષિણે પાર નદી; ને પશ્ચિમે અરબીસમુદ્ર છે.

ડુંગરો:—ડુંગરી, પારનેરા—એનાપર માતાનું દેહરું છે.

નદી:—અંબિકા, કાવેરી, ખરેરા, ઔરંગા ને પાર.

વસ્તી:—૮૦,૦૦૦ માણસની લગભગ છે.

મુખ્ય ગામો:—**વલસાડ**-કાવેરી નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ

તથા બંદર છે. આ બંદરેથી ઇમારતી ને બાળતના લાકડાં, અનાજ, ગોળ ને ઈંટ બહારગામે જાય છે. છરવાડા, ભેહલી, માલવેણ, ઉંડાચ, બીગરી, કોસંબા—એમાં દીવાદાંડી છે. હુરીઆ.

સ્ટેશન:—ડુંગરી ને વલસાડ.

પેદાશ:—ડાંગર, કોદરા, દીવેલી, નાગલી, ચણા, વાલ, કેરી ને કેળાં

વિશેષ હકીકત:—વલસાડથી પશ્ચિમમાં બે મૈલપર તીથલ હવા ખાવાનું સ્થળ છે. ડુંગરી સ્ટેશનથી પશ્ચિમમાં એક ગાઉ ઉપર ધારાસણામાં મીઠું પાકે છે. આ તાલુકામાં પાલન નામનું મોટું તળાવ છે તેમાં કમળનાં ફૂલ, પોયણી ને શીંગોડા પુષ્કળ થાય છે. અંબિકા ને ઔરંગા નદીના કાંઠાપરની જમીન વધારે રસાળ છે.

પારડી તાલુકો.

આ તાલુકો સુરત જિલ્લામાં સૌથી દક્ષિણમાં પાર ને દમણ-ગંગા નદીની વચ્ચે આવેલો છે.

સીમા:—ઉત્તરે—પાર નદી; પૂર્વે—ધરમપુરનું રાજ્ય; દક્ષિણે—દમણગંગા નદી; ને પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર છે.

નદી:—પાર, કોલક ને દમણગંગા. એ ત્રણે અરબી સમુદ્રને મળે છે. કોલક નદીનાં માછલાં વખણાય છે.

ખાડી:—કોથલ, એ પાર ને કોલક નદીની વચ્ચે આવેલી છે.

વસ્તી:—૫૮,૦૦૦ માણસની લગભગ છે.

મુખ્ય ગામો:—પારડી—પાર નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. બગવાડા—કોલક નદીપર છે અહીં કિલ્લો છે. કુંતા—એમાં દર વરસે કુંતેશ્વર મહાદેવની જાત્રા ભરાય છે. ઉદવાડા—પારસીઓનું

જાત્રાનું ઠેકાણું છે. કોલક-કોલક નદીપર બંદર છે. ઉમરસાડી પાર નદીપર બંદર છે.

સ્ટેશન:- પારડી, ઉદવાડા ને દમણ.

પેદાશ:--ડાંગર, કોદરા, દીવેલી, શેરડી, નાગલી, ચણા ને વાલ

સુરત એજન્સિ

સુરત જિલ્લાની પાસે આવેલાં સચીન, વાંસદા, ધરમપુર અને ડાંગનું રાજ્ય સુરત એજન્સિને નામે ઓળખાય છે. સુરત જિલ્લાના કલેક્ટર આ ચારે નાનાં રાજ્યોના પોલિટિકલ એજંટ છે. આ એજન્સિનો વિસ્તાર સુરત જિલ્લા જેટલો છે પણ વસ્તી સુરત જિલ્લાથી ત્રીજે ભાગે એટલે ૨,૮૦,૦૦૦ માણસની છે. વાંસદા, ધરમપુર અને ડાંગના મુલકો જંગલથી ભરપુર છે. સચીન સંસ્થાનની જમીન સપાટ ને રસાળ છે.

સચીનનું રાજ્ય

આ રાજ્યના ગામો ચોર્યાસી તથા જલાલપોર તાલુકામાં છુટક છુટક આવેલાં છે. સચીનના નવાબ જંજીરાના નવાબના વંશના છે, વિસ્તાર ૬૨ ચોરસ માઇલ છે, ને વસ્તી ૨૧,૦૦૦ માણસની છે.

મુખ્ય ગામો :--**સચીન**--એમાં નવાબ સાહેબનો મહેલ તથા તેમની કચેરી છે. એ રેલ્વે સ્ટેશન છે. **ભીમપોર** ને **ડુમસ**--દરીઆ કિનારા પર હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં છે. **લાછરસ** એમાં મહેલછે,

પેદાશ:--જુવાર, કપાસ, ડાંગર ને શેરડી.

વાંસદાનું રાજ્ય

ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં આવેલું છે. વિસ્તાર ૨૪૦ ચોરસ માઇલ છે; પણ વસ્તી સચીનના રાજ્યથી બમણી છે.

સીમા:—ઉત્તરે—ગાયકવાડી રાજ્ય ને અંબિકા નદી; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય ને ડાંગનું રાજ્ય; દક્ષિણે ધરમપુરનું રાજ્ય ને નાશક જિલ્લો; ને પશ્ચિમે—ચીખલી તાલુકો છે.

નદી:—અંબિકા ને એને મળનારી કાવેરી.

મુખ્ય ગામો:—**વાંસદા**—બીલીમોરાથી પૂર્વે ૨૯ માઇલપર રાજધાનીનું મથક છે. વાંસદાના રાજા સોલંકી રજપુત છે. **બીનાર**, **કાંબળા** એ મોટાં ગામ છે.

પેદાશ:—નાગલી, કોદરા, મહુડા, ખજુરાં, ઇમારતી લાકડું ને સીસમ.

ધરમપુરનું રાજ્ય.

આ રાજ્ય વાંસદાના રાજ્યની દક્ષિણે આવેલું છે. વિસ્તાર ૮૦૦ ચોરસ માઇલ છે, પણ વસ્તી સચીનના રાજ્યથી પાંચ ગણી છે. કાળીપરજની વસ્તી વધારે છે. ડુંગરો ને જંગલો ઘણાં છે તેથી હવા ખરાબ છે.

સીમા:—ઉત્તરે—ચીખલી તાલુકો ને વાંસદાનું રાજ્ય; પૂર્વે—પેંઠ ને સુરગણાનો મુલક; દક્ષિણે—પેંઠ, દમણ ને થાણા; ને પશ્ચિમે—વલસાડ ને પારડી તાલુકો છે.

નદી:—અંબિકા, ઔરંગા, વાંકી, પાર, કોલક ને દમણગંગા.

મુખ્ય ગામો:—**ધરમપુર (રામનગર)**—વલસાડથી પૂર્વે ૧૮ માઇલપર રાજધાનીનું મથક છે. ધરમપુરના રાણા સીસોદીઆ રજપુત છે. **રૂથલા**, **આછાવણી** ને **ગોડથળ** મોટાં ગામ છે.

પેદાશ:—**ભાત**, નાગલી ને ઇમારતી લાકડું.

ડાંગનું રાજ્ય.

એ સહ્યાદ્રિ પર્વતની પશ્ચિમે આવેલું છે. વિસ્તાર ૬૬૦ ચોરસ માઇલ છે, પણ વસ્તી સચીનના રાજ્યથી પોણી છે. ભીલની વસ્તી વધારે છે. એના પર ભીલ સરદારોનો અમલ છે. એમાં પર્વતો અને ખીણો છે ને તેમાં ઘણે ઠેકાણે ઘાડાં જંગલો છે.

મુખ્ય ગામ:—ડાંગ—એ રાજધાનીનું મથક છે.

પેદાશ:—જુવાર, બાજરી, બટાટા, ઘઉં ને સાગ.

પુનરાવર્તન.

સ. ૧. સુરત જિલ્લામાં આવેલાં બંદરો અનુક્રમે ગણાવો.

સ. ૨. સુરત જિલ્લામાં મોટામાં મોટો અને નાનામાં નાનો કયો તાલુકો છે?

સ. ૩. સુરત જિલ્લામાં આવેલાં જાત્રાનાં ઠેકાણાં કહો.

સ. ૪. સુરત જિલ્લામાં જ્યારે રેલવે નહોતી ત્યારે વેપાર શી રીતે ચાલતો હતો?

સ. ૫. જાત્રાથી શો લાભ?

સ. ૬. ગામની હવા શહેરનાં કરતાં સારી હોવાનાં કારણો ગણાવો.

સ. ૭. સુરત જિલ્લાની પાસે કઇ એજન્સિ આવેલી છે? એ એજન્સિમાં કયાં કયાં રાજ્યો આવેલાં છે? અને તેમાં સૌથી મોટું રાજ્ય કયું છે?

સ. ૮. સુરત જિલ્લામાં જંગલો કયાં કયાં છે? ને તેમાં શી પેદાશ થાય છે?

સ. ૯. સુરત જિલ્લાના લોકો શરીરે મજબુત નથી તેનું કારણ શું?

સ. ૧૦. સુરત જિલ્લાની મુખ્ય નદીઓ ગણાવો.

સ ૧૧. નીચેની જગાઓ શું છે? ક્યાં છે? શાને માટે પ્રખ્યાત છે? સુરત, ડુમસ, તીથલ, હજીરા, બહુધાન, બારડોલી, ખેરગામ, વલસાડ, ધરાસણા, ઉદવાડા, નવસારી.

સ. ૧૨. સુરત, બહુધાન, કોલક, દમણ, ચીખલી, ઓરપાડ, માંડવી, બારડોલી, જલાલપોર, નવસારી, વલસાડ, પારડી, ઉનાઇ એ કઇ નદીપર છે?

સ. ૧૩. તાપી, મિંઢોળા, પૂર્ણા, અંબિકા, ઔરંગા, ને કીમ નદીપર આવેલાં ગામો ગણાવો.

સ. ૧૪. પૂર્વમાંથી પશ્ચિમમાં વહેનારી નદીઓ ગણાવો.

સ. ૧૫. તમે જે જિલ્લામાં રહો છો તેમાં કયા કયા તાલુકા છે? અને તે તાલુકાઓ તમારા તાલુકાથી કઇ દિશામાં છે?

સ. ૧૬. ઓરપાડ, માંડવી, બારડોલી, વાલોડ, જલાલપોર, નવસારી, બાલીમોરા, વલસાડ, વાંસદા, ઉનાઇ, ઉદવાડા એ સુરતથી કઇ દિશામાં છે?

સ. ૧૭. પારસી લોકોનું જાત્રાનું ઠેકાણું કયું અને તે કયાં આવ્યું?

સ. ૧૮. સુરત જિલ્લાના કયા કયા તાલુકા દરીઆ કિનારે આવેલા છે?

સ. ૧૯. પારડી ને માંડવી તાલુકાની હવા સારી ન હોવાનું કારણ શું?

સ. ૨૦. સુરતથી ઉદવાડા જતાં કયાં કયાં સ્ટેશનો અને જંકશનો આવે તે અનુક્રમે ગણાવો.

સ. ૨૧. સુરત જિલ્લામાં કઇ કઇ રેલવે આવેલી છે?

સ. ૨૨. સુરત જિલ્લાના કયા તાલુકામાં રેલવે નથી? કયા કયા તાલુકામાં ડુંગરો છે?

સ. ૨૩. ઉમરસાડી બંદરેથી વહાણમાં બેસી દાંડી જતાં વચમાં કઇ કઇ નદીઓના મુખ તથા બંદરો આવે ?

સ. ૨૪. તમે જે તાલુકામાં રહો છો તેમાં કયાં મોટાં ગામો, નદીઓ ને સ્ટેશન છે?

સ. ૨૫. માંડવી ને વરીઆવ; એ બેમાં કયું ગામ ઉંચી જગા પર છે? અને તે તમે શા આધારે કહો છો.

સ. ૨૬. સુરત જિલ્લામાંથી કયા કયા ખનીજ પદાર્થ નીકળે છે?

સ. ૨૭. સુરત જિલ્લામાં કયો કયો પાક થાય છે?

સ. ૨૮. સુરત કરતાં પારડીમાં વધારે વરસાદ પડવાનું કારણ શું ?

સ. ૨૯. કાળી જમીનમાં કયો કયો પાક સારો થાય ?

સ. ૩૦. સુરત જિલ્લાની નિકાસ તથા આયાત ગણાવો.

સ. ૩૧. સુરત જિલ્લામાં મુખ્ય કયા કયા ખાતાં છે? ને તેના મુખ્ય અમલદાર કયા કયા?

સ. ૩૨. રાંદેર, તડકેશ્વર, બીલીમોરા, ચીખલી, ઓરપાડ, હજીરા, વલસાડ, માંડવી, તીથલ, જલાલપોર, અમલસાડ, કડોદ, નવસારી એ નકશામાં બતાવો અને બારડોલીથી કેટલે અંતરે છે તે ભરીને કહો. (સૂચના–સ્કેલની સમજ આપ્યા પછી આ પશ્ન પૂછવો)

સ. ૩૩. સુરત જિલ્લાના દરેક તાલુકાના મોટાં મોટાં બબ્બે ગામ અને નદીઓ લખો.

સ. ૩૪. તાપી, મિંઢોળા, પૂર્ણા, અંબિકા નદી કયા કયા તાલુકામાં આવી છે?

સ. ૩૫. ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં કયું દેશી રાજ્ય છે? ધરમપુરની ઉત્તરમાં કયું દેશી રાજ્ય છે ?

સ. ૩૬. સુરત જિલ્લાના કયા કયા તાલુકામાં મુસલમાની રાજ્ય છે ?

સ. ૩૭. કલેકટર, પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ, ડિસ્ટ્રિકટ જડજ, સિવિલ સર્જન, એકિઝકયુટિવ ઇજનેર, ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટરનાં નામ કહો.

સ. ૩૮. નાગલી અને કોદરાનો પાક કયા કયા તાલુકામાં થાય છે અને તે ઉપરથી તમે શું અનુમાન કરો છો ?

સ. ૩૯. સુરત જિલ્લામાં દીવાદાંડી કયાં કયાં છે ?

સ. ૪૦. કતારગામ, પારનેરા, ગણદેવી, ચીખલી, કડોદ, સરસ, જલાલપોર, દાંડી, સચીન, વાલોડ શું છે ? કયાં છે ? શાને માટે પ્રખ્યાત છે ?

સ. ૪૧. પારડી તાલુકો દરીઆ કિનારે હોવા છતાં હવા સારી નથી તેનું કારણ સમજાવો.

સ. ૪૨. સુરત જિલ્લામાં મ્યુનિસિપાલીટી કયાં કયાં છે ? હોસ્પિટાલો કેટલી છે અને તે કયા કયા ગામોમાં છે ! મુન્સફની કચેરી કયાં કયાં છે ને કેટલી છે ?

સ. ૪૩. સુરત, વલસાડ ને બીલીમોરામાં વધારે વસ્તી હોવાનું કારણ શું ?

સ. ૪૪. સુરતથી પાકા સડકને રસ્તે વાંસદા જવું હોય તો રસ્તામાં કયાં કયાં મોટાં ગામ આવે ?

સ. ૪૫. કયા કયા તાલુકાની હવા તંદુરસ્ત છે ?

સ. ૪૬. સુરત જિલ્લાના કલેકટર સાહેબને કયા કયા ઓદ્ધા છે ?

સ. ૪૭. વલસાડ ને જલાલપોર તાલુકામાં વસ્તી વધારે હોવાનું કારણ સમજાવો.

સ. ૪૮. ઓરપાડ તાલુકામાં કાળી જમીન છતાં ડાંગર કેમ થતી નથી ?

સ. ૪૯. નીચેની જગાઓ નકશાના ખોખામાં પૂરો.
સુરત, ધરમપુર, જલાલપોર, રાંદેર, વાંસદા, નવસારી, સચીન, ઉનાઇ, બીલીમોરા, ડુમસ, ઉમરસાડી, અમલસાડ, ભીમપોર, કોલક, સીસોદરા, ઓરપાડ, ચીખલી, સુંહાલી, ઉદવાડા, ખેરગામ, હજીરો, કુંતા, વાલોડ, મોરા, કડોદ, સરસ, બારડોલી, તડકેશ્વર, બહુધાન.

સ. ૫૦. કાંઠાના લોકોનો મુખ્ય ધંધો કયો છે ?

સ. ૫૧. કીમ સ્ટેશનથી આગગાડીમાં બેસી દમણ જતાં વચમાં કઇ કઇ નદીઓ આવે તે અનુક્રમે ગણાવો.

સ. ૫૨. તમારા જિલ્લાના જે તાલુકામાં રેલવે નથી, તે તાલુકામાં જાત્રાનું સ્થળ કયું છે ?

સ. ૫૩. ઓરપાડથી ઉમરસાડી જવું છે તો કયે રસ્તે જશો ?

સ. ૫૪. નકશામાં રેલવે અને પાકી સડક શી રીતે ઓળખાય ?

સ. ૫૫. નકશામાં નીચેની જગાઓ બતાવો.
સુરત, વલસાડ, માંડવી, જલાલપોર, ચીખલી, ઉદવાડા, બહુધાન, ઓરપાડ, તડકેશ્વર, બીલીમોરા, ઉમરસાડી, બારડોલી, કડોદ, અમલસાડ, તીથલ, હજીરો.

સ. ૫૬. દેવકી ઉનાઇના કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી હશે ?

સ. ૫૭. સુરત જિલ્લામાં કયાંની જમીન વધારે રસાળ છે ?

સમાપ્ત.